

ЗБІЖНА ДУМКА

судді Конституційного Суду України Сергія Головатого

стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (справа щодо повної назви релігійних організацій) від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022

Як один із суддів-доповідачів у цій справі та той, хто в складі більшості ухвалив Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2022 року № 4-р/2022 (далі – Рішення), вважаю за потрібне викласти свої міркування щодо конституційності Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації“ щодо назви релігійних організацій (об’єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 20 грудня 2018 року № 2662–VIII (далі – Закон № 2662–VIII), які не ввійшли до тексту ухваленого Рішення.

1. Суб’єкт права на конституційне подання замість обґрунтування тверджень щодо невідповідності Закону № 2662–VIII конкретним нормам Конституції України й міжнародним стандартам обрав явно упереджений і політизований підхід у спосіб підміни понять і спотворення змісту Закону № 2662–VIII.

2. Право на свободу світогляду і віросповідання (свободу релігії) не є абсолютним правом. Як впливає з припису частини другої статті 35 Конституції

України, законодавець може обмежити це право на умовах, визначених цим приписом. Отже, держава може втручатися в індивідуальне право на свободу світогляду і віросповідання (свободу релігії). Таке втручання не стосується внутрішнього аспекту цього права – свободи сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної. Утім, що стосується зовнішнього аспекту – модальності ведення релігійної діяльності, то Конституцією України дозволено втручатися в це право, забороняючи діяльність, пов'язану з його реалізацією, або встановлюючи інші негативні наслідки для такої діяльності. Втручання в право на свободу світогляду і віросповідання (свободу релігії) в аспекті його реалізації зазвичай має форму зобов'язань, що їх держава покладає індивідуально на окрему особу. Іншим видом втручання в це право може бути обмеження прав релігійних організацій (об'єднань), якщо певній релігійній організації (об'єднанню) відмовлено у визнанні її державою або реєстрації в статусі юридичної особи.

3. Аналіз приписів розділу I, розділу II „Перехідні та прикінцеві положення“ Закону № 2662–VIII дає підстави для висновку, що його норми зовсім не зачіпають внутрішню властиву кожній людині свободу світогляду і віросповідання (свободу релігії) як індивідуальне право, натомість стосуються юридичного регулювання лише двох конкретних аспектів її реалізації зовнішнього характеру – інституційних прав релігійних спільнот та їх організацій, що жодним чином не впливають на індивідуальне право кожного вільно сповідувати будь-яку релігію, не сповідувати жодної, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Перший аспект – пов'язаний із регулюванням питання про використання повної назви релігійними організаціями (об'єднаннями), які входять (безпосередньо або як складові частини) до структури іншої релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову

агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину її території (розділ I Закону № 2662–VIII). Дотичними до цього питання, як єдиного з розділу I Закону № 2662–VIII, є два додаткові: одне – проведення релігієзнавчої експертизи зареєстрованих статутів (положень) релігійних організацій (об'єднань), про які йдеться в розділі I Закону № 2662–VIII (пункт 2 розділу II „Перехідні та прикінцеві положення“ Закону № 2662–VIII); друге – юридичні наслідки, що настають у разі невиконання вимог за приписами розділу I Закону № 2662–VIII (пункт 4 розділу II „Перехідні та прикінцеві положення“ Закону № 2662–VIII).

Другий аспект стосується допустимості обмеження доступу священнослужителів, релігійних проповідників, наставників певних релігійних організацій (об'єднань) до частин, з'єднань Збройних Сил України, інших військових формувань України в місцях їхньої дислокації або „інших обмежень, передбачених законом“ (пункт 5 розділу II „Перехідні та прикінцеві положення“ Закону № 2662–VIII).

4. Суб'єкт права на конституційне подання твердить, що Конституція України „чітко виключає можливість встановлення якихось особливих вимог щодо назви та змісту статутів (положень) окремих релігійних організацій (об'єднань)“. Таке твердження є маніпулятивним, оскільки Закон № 2662–VIII не містить приписів, які стосувалися б вимоги щодо змісту статутів (положень) релігійних організацій (об'єднань), а Конституція України – приписів, що прямо або опосередковано регулювали б питання назв (найменувань) будь-яких юридичних осіб або громадських організацій.

5. Визначальним для встановлення найменувань громадських організацій і юридичних осіб є зміст їхніх статутних приписів. Таке найменування має стисло й узагальнено відображати природу й особливості статусу громадської організації або юридичної особи.

Кожна конкретна громадська організація або юридична особа має притаманне лише їй повне, а часом і скорочене, найменування, яке одночасно є невіддільною частиною (структурним елементом) статуту (положення) такої організації. Найменування, повне чи скорочене, як структурний елемент статуту (положення) конкретної громадської організації або юридичної особи не має регулятивного ефекту, а виконує лише ідентифікаційну та інформаційну функції. Найменування завжди засвідчує лише факт існування громадської організації або юридичної особи як такої.

На відміну від найменування інші приписи статутів (положень) громадських організацій або юридичних осіб виконують організаційно-регулятивну функцію. Вони, зокрема, визначають: систему органів громадської організації або юридичної особи; повноваження установлених органів; порядок і напрями діяльності громадської організації або юридичної особи; набуття в них членства; права, привілеї, обов'язки й обтяження членів; правила їхньої поведінки та форми участі в діяльності організації.

Кожна громадська організація або юридична особа має право вільно ухвалювати свій статут (положення) та його найменування. Однак засновники громадської організації або юридичної особи не можуть свавільно визначати найменування й зміст норм статуту (положення) громадської організації або юридичної особи. Найменування має завжди адекватно відображати природу й особливість статусу громадської організації або юридичної особи, а статутні норми неодмінно мають бути сформульовані з урахуванням заборон і обмежень, установлених Конституцією та законами України й міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, що, відповідно до частини першої статті 9 Конституції України, визначає їх як частину національного законодавства України.

Розроблені відповідно до законодавства України статuti (положення) громадських організацій або юридичних осіб є юридичною підставою їхнього функціонування й одночасно інструментом реалізації громадянами України прав і свобод, гарантованих Конституцією України.

6. Релігійні організації (об'єднання) є особливим різновидом громадських організацій, що діють на основі своїх статутів (положень), розроблених із урахуванням їхньої специфіки. Релігійні організації (об'єднання) є знаряддям здійснення громадянами України свого конституційного права на свободу світогляду і віросповідання (свободу релігії), зокрема свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи, ритуальні обряди, вести релігійну діяльність (стаття 35 Конституції України).

Приписами розділу I Закону № 2662–VIII не запроваджено – ні безпосередньо, ні опосередковано – жодних заборон або будь-яких обмежень права на свободу світогляду і віросповідання (свободу релігії), гарантованого статтею 35 Конституції України.

Розділ I Закону № 2662–VIII не містить також приписів, що становили б собою вимоги стосовно змісту статутів (положень) релігійних організацій (об'єднань), ним встановлено лише обов'язок окремого різновиду релігійних організацій (об'єднань) відображати або відтворювати у своїй повній назві (найменуванні) особливості їхньої природи й статусу та лише за наявності чітко визначеної специфічної ситуації. По-суті, розділ I Закону № 2662–VIII встановлює обов'язок окремої категорії релігійних організацій (об'єднань) уточнити своє найменування за певних обставин з урахуванням специфіки їх статусу й особливостей, що впливають із нього, але не накладає жодних зобов'язань щодо здійснення змін у статуті (положенні) стосовно статусу таких організацій (об'єднань), як і не запроваджує жодних обмежень або заборон, що мали б наслідком порушення релігійних прав громадян України, гарантованих статтею 35 Конституції України. У цій частині Закон № 2662–VIII лише вказує на обов'язок самих релігійних організацій (об'єднань) сформулювати свою повну назву (найменування) у цілковитій відповідності до специфіки свого статусу. Цими приписами Закону № 2662–VIII не встановлено права держави на свавільне перейменування всіх релігійних організацій (об'єднань).

Приписи розділу I Закону № 2662–VIII не спричиняють позбавлення громадян України їхнього права на свободу світогляду і віросповідання (свободу релігії), а його мета є протилежною – створити умови для свідомого, вільного й належного користування цим правом. Якщо й сприймати встановлений приписами розділу I Закону № 2662–VIII відповідний обов’язок, що його покладено на певні релігійні організації (об’єднання), як імовірно обмеження цього права, то все одно його не можна вважати таким, що не відповідає статті 35 Конституції України, оскільки зазначені приписи Закону № 2662–VIII засновано на встановленому Конституцією України дозволі на таке обмеження – „в інтересах охорони громадського порядку“.

7. Суб’єкт права на конституційне подання твердить, що „держава не може <...> позбавляти чинності статут релігійної організації (об’єднання), яка не внесла угодні державі зміни, як це передбачено Законом № 2662–VIII“.

На додаток до того, що зазначив Конституційний Суд України в Рішенні з цього питання, вважаю, що встановлений Законом № 2662–VIII юридичний наслідок – утрата чинності тією частиною статуту (положення), в якій зазначено повну офіційну назву релігійної організації (об’єднання), – настає не через свавільні дії держави стосовно релігійної організації (об’єднання), а навпаки – через зневажання релігійною організацією (об’єднанням) закону, тобто його невиконання. Установлений Законом № 2662–VIII юридичний наслідок не призводить ні до анулювання статуту (положення) релігійної організації (об’єднання), ні до заборони або обмеження її діяльності, ні до порушення свободи світогляду і віросповідання (свободи релігії), ні до порушення будь-яких інших релігійних прав громадян України.

8. Запроваджене пунктом 5 розділу II „Перехідні та прикінцеві положення“ Закону № 2662–VIII обмеження щодо доступу священнослужителів, релігійних проповідників, наставників релігійної організації (об’єднання), що входить до структури (є частиною) релігійної організації (об’єднання), керівний центр

(управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину її території у частини, з'єднання Збройних Сил України та інших військових формувань України в місцях їхньої дислокації, є правомірним і виправданим з огляду на надзвичайну ситуацію, а саме розпочату ще у 2014 році збройну агресію проти України та тимчасову окупацію частини території України державою-агресором.

Суддя **Сергій ГОЛОВАТИЙ**

28 грудня 2022 року